

bűnért, amelyet nem ő követett el; vagy egy éhező, aki fölkavarja lelkiismeretünket . . ." (Gaudium et spes 27)

II. János Pál pápánk az utóbbi időben többször is felhívta figyelmünket az emberi jogok védelmére és ezek kibontakoztatására környezetünkben (Christifidelis laici 37 stb.). A II. vatikáni zsinat szavaival ítéli el az emberi jogok megsértését: "Igenis gaztett mindaz, ami az élet ellen irányul: a gyilkosság bármilyen formája, a népirtás, a magzatelhajtás, az eutanázia és maga a szándékos öngyilkosság is; mindaz, ami csorbítja a személy épségét: a csonkítások, a testi vagy lelki kínzás, a lélektani kényszer alkalmazása; mindaz, ami sérti az emberi méltóságot; az embertelen életkörülmények megtűrése, az önkényes bebörtönzés, az elhurcolás, a rabszolgaság, a prostitúció, a nőkel vagy ifjakkal való kereskedés; de az is gazság, ha lealacsonyító munkafeltételek között pusztán jövedelmező eszköznek tekintik a munkásokat, nem pedig szabad és felelős személyeknek; és alávalóság minden ezekhez hasonló eljárás is." (GS 27) Ezen égbekiáltó bűnök láttán a keresztények nem hallgathatnak, különben elveszítik hitelüket a világ előtt.

Apostoli munkájukban mindig szeretetről kell tanúskodniuk: "Minden apostoli tevékenységnek a szeretetből kell fakadnia és erőt merítenie . . . Az Egyház ezért részesíti különös megbecsülésben a könyörülő jószágot a szűkölködők és a betegek iránt, továbbá a jótékonyság és a kölcsönös segítség műveit, amelyek az emberi ínség enyhítésére szolgálnak." (AA 8)

Manapság néhányan még a keresztények közül is szidják az Egyházat, mert úgy vélik, hogy tanúságtételével sok tekintetben csődött mondott. Ezek elfelejtik, hogy az Egyház mi vagyunk, papok és világiak egyaránt, a krisztushívők, akik keresztényi hivatásukból eredő kötelességeiket eddig még csak vonakodva és hiányosan teljesítették. Éppen ezért Jézus egykori, ácsorgókhoz intézett szava ma tovább sürget minden krisztushívőt: "Menjetek ti is a szőlőmbe!" (Mt 20,4), azaz: legyetek munkatársak az Egyház egyetlen apostoli küldetésében! (Vö. AA 33.)

DeRoth László

KERESZTÉNY CSALÁD? MA?

"Ha annak az országnak, ahol élsz, a jövőjét az határozná meg, ahogy a te családod él, minek nézne elébe az az ország?" Ezt a kérdést tette fel Paul Johnson, híres angol történész. George Bush pedig, az Egyesült Államok elnöke, egyik beszédében mintha erre a kérdésre adna választ, amikor kijelenti: "Országunk jövője a családok kezében van!"

Habár a család minden emberi társadalom állandó alkotórésze, formája és rendeltetése annyira különböző, mint amennyire különböznek egymástól az egyes társadalmak. Az agrártársadalomban más a család struktúrája, mint a városban; más Szibériában, mint Dél-Franciaországban vagy Kaliforniában. Viszont mindegy, hogy hol van, vagy milyen formát ölt: a családi élet is, mint minden más, ami az emberi kapcsolatok dinamikájának van alávetve, örömmel és problémákkal jár.

Egy kis történelem

A családi élet problémái megkezdődtek már az első párral, Ádámmal és Évával; és folytatódtak Kainnal és Ábellel, az első testvérpárral. (Ezt a folytatást még ma is látom a gyerekeimnél, amikor "fojtogatják" egymást az autó hátsó ülésén.)

A történészek még mindig nem döntötték el, hogy mikor alakult ki az ún. hagyományos család. Tudunk a patriarkális családról, amely nemcsak több feleségből és tucatnyi gyerekből állt, hanem még a szolgálk sokasága is a családhoz tartozott. Tudjuk, hogy a királyoknak több feleségük volt, gyakran politikai okokból (vagy talán önkínzásból?!), és elképzelhető, hogy egy ilyen nagy család rendben tartása ugyanannyi időbe került, mint az egész országé.

A latin *familia* szó tulajdonképpen a háznépet jelenti; tehát mindenki, aki a házhoz tartozott, a család része volt. Ez megnyilvánul kifejezéseinkben, illetve az olyan szavakban, mint házasság, házasodni, házaseslet, beházasodni stb.

Az iparosítás magával hozta a családtagok elidegenedését egymástól. Az agrárkorban a család minden tagja a földművelésben együtt dolgozott; az iparosítással viszont a családok szétszakadtak, mert a családtagok általában szétszórta, különféle munkahelyeken dolgoztak. Hosszú, nehéz, kimerítő napok vártak a családtagokra. A munkanap befejeztével nem maradt energia az egymással való törődésre, a kedvességre, a figyelmeségre. A szeretetet vagy az érzések kimutatását gyengeségnek könyvelték el, és csak az újszülött vagy a kisgyermek iránt lehetett szeretetet, gyöngédséget mutatni. A családi kapcsolatok meggyengültek, lényegében nagyrészt meg is szűntek.

Nyugaton a Viktória-kor befolyására a családi kapcsolatok is hivatalossá, diplomatikussá, etikettszerűekké váltak. A szülők által történő gyermeknevelés és tanítás vagy korán abbamaradt, mert nagyon fiatalon kellett munkába állniuk, vagy – ha az anyagi helyzet lehetővé tette – a szülők elfoglaltságuk miatt idegenekre, gyermeknevelőkre vagy intézetekre bízta gyermekeiket. Mindez hozzájárult az együttélő, együttműködő család szerkezetének és egységének szétmorzsolásához.

Az ötvenes években alakult ki az ún. nukleáris családi keret. Ha meg-nézünk egy akkori amerikai újságot vagy képeslapot, még a reklámokból is szembe ötlik az eszményinek tartott család képe: az új ház előtt, az új autó mellett ott áll az apa, az anya, két gyerek meg egy kutya (a legtöbb esetben egy aranyszörű vizsla). Időközben a gyermek a háttérből előre került. Egyre gyarabban készültek számára rádióelőadások, gyerekfilmek; majd gyerek-műsorok jelennek meg a képernyőn; sőt gyerekeknek szánt éttermek látnak napvilágot, mint pl. a Macdonald; stb.

Ha a mai idők klasszikus családformáját mint fogalmat és mint valóságot összehasonlítjuk a nem is olyan régi múlttal, a harminc évvel ezelőttivel, akkor az első és egyben legfontosabb jelenség az általános világnézet teljes átalakulása a családintézménnyel kapcsolatban. Míg a hatvanas évekig a közvélemény a családi intézmény fenntartását, ápolását és megbecsülését mindig tiszteletben tartotta, ápolta és támogatta, addig ma – nemhogy előnyben részesülne – kimondottan háttérbe szorul, sőt a családi intézmény védői (látszólag vagy tényleg) kisebbségben vannak.

"A tömegtájékoztatói eszközök: a rádió, televízió, mozi és számos képeslap egyre többször alkalmazzák a mai családra az olyan fogalmat, mint válság, felbomlás, megrázkódtatás, kiüresedés, megromlás. E híradások, illetve a kortörténeti, kultúrkritikai – sőt morálteológiai – értelmezések nyomán az lehet a benyomásunk, hogy a mai társadalomban a család beteg és válságban lévő intézmény, amely eredeti rendeltetésétől megfosztva tulajdonképpen már a múlthoz tartozik. Megokolásul a válások számának növekedését szokták felhozni, a visszamenő születésszámokra, a szülők tekintélyének csökkenésére és más egyébre utalnak." (Vaskovics László: Katolikus Szemle 28, 1976, 10.)

A zűrzavar teljes a családpolitikában is. Egyfelől, például Kanada québeci tartományának kormánya 3000 dollár jutalmat ad a harmadik gyermek születésekor; másfelől viszont a családban élő családapát, mondhatnánk, büntetésszerűen megadóztatja, illetve nem jogosítja olyan levonásokra, vagyis gazdasági előnyökre, mint az elvált apát. Ezt a visszás helyzetet egy családapa, aki könyvelő, nemrég bíróság elé vitte, perelve a kormányt hátrányos megkülönböztetés címén. (A pert a pénzügyminisztérium nyerte meg.)

A keresztény család

E forgatag közepette a keresztény család próbálta megtartani, kisebb-nagyobb sikerrel, jellegzetességeit, hivatását.

Melyek a jellegzetességei a keresztény családnak? Férj és feleség, apuci és anyuci, gyerek vagy gyerekek . . . Csak ennyi? Vagy van valami megkülönböztetője a keresztény családnak?

Hogy egy embercsoport sikeres legyen, akármilyen téren, ahhoz három tényező szükséges: szövegség, kapcsolat, tevékenység.

Szövetség

Két egymást igazán nem ismerő ember a házasságban összekerül. Az első tényező azon fordul meg, hogy mennyire képes a két személy nemcsak egymást elfogadni, nemcsak egymáshoz alkalmazkodni, hanem egy "csapatot" alkotni. Nem is akármilyen csapatról van szó, hanem egy "válogatottról" – hiszen egymást kiválasztották, remélhetőleg meggondoltan.

A családi élet minősége elsősorban a férj és a feleség viszonyának minőségén alapszik.

"Párosan szép az élet" – énekelték valamikor. Vagy ki ne emlékezne a régi slágerre: "Szeressük egymást . . .". Ma is éneklük: "Szeressük egymást . . ."; viszont hozzáéneklük (vagy hozzágondolják), hogy ". . . mármint te is egy más, én is egy más . . ."

Míg a házasság világi értelemben szerződés, addig keresztény értelemben szövetség, tehát felbonthatatlan. Egy szerződést mindig fel lehet bontani, vagy meg lehet venni a partnert, kijátszani a partnert, eltetetni láb alól a partnert, esetleg egyszerűen a partner beleegyezésével meg lehet szüntetni a partnerságot. Ezzel szemben a szövetség más: több és mélyebb, összefonott és szövött valóság. Ami súlyosbítja a szövetségeselek felelősségét, az az, hogy szövetségük folytán, a gyermekek jövetelével, megnövelik a szövetségeselek számát.

Egy szövetségben a kapcsolat maga is közös tulajdon. Mind a kettő befektet a kapcsolatba, mert ha csak az egyik fektet be, és a másik csak kivesz, a kassa kiürül. Egy emberi kapcsolat csak akkor lesz maradandó, ha a felek saját magukból, illetve saját magukat fektetik be. Mert ha valamibe a sajátunkból adunk, saját magunkat adjuk, ahhoz akkor sokkal jobban fogunk ragaszkodni, attól sokkal nehezebben tudunk elválni, azt sokkal nehezebben adjuk fel. Gondoljunk csak arra, hogyan vezetünk egy bérelt autót, és hogyan a saját autónkat, főleg az elsőt!

Nem szabad szem elől téveszteni, hogy a házasság ugyan egységet tételez fel és jelent, ezt az egységet viszont egyének (és egyéniségek!) alkotják. Ha jó csapatjátékot akarunk, akkor ismerni kell a csapattagok stílusát. Van, aki jó balszélső, van, aki jó háttvéd, és van, aki jó kapus.

Anélkül, hogy a lélekbúvárkodás mélységeibe leereszkednénk, jónak gondoljuk megemlíteni az *egyéni ségek négy alapformáját*. Ezeket könnyű felismerni, megérteni, tehát elfogadni is, és ezek ismeretében könnyebb alkalmazkodni egymáshoz. Kissé tréfás képletességgel így lehetne nevezni ezt a négy típust: a szemes, a füles, az izgága és a bukfenc. (Szaktudományosabb nyelven: a vizuális, az auditív és a motorikus típus; a negyediket nevezhetnénk praktikusnak.)

A "szemes" (vizuális): amikor az ilyen típussal beszélgetünk, rögtön így válaszol: "látom, mit mondasz"; az ilyen típusú ember látni kívánja a dol-

gokat. Én pl., ha írásbeli egyetemi dolgozatot értékelek ki, természetem folytán jobban kedvelem az ábrákkal teli választ vagy magyarázatot, mert jobban látom, szemléletesnek találom.

A "füles" (auditív): az ilyen azt mondja: "ez jónak hangzik." Vannak pl. egyetemi hallgatók, akik hangszalagra veszik az előadásokat, és azok későbbi lehallgatásával tanulják meg az anyagot.

Az "izgága" (motorikus): az ilyennek kézzel-lábbal kell magyarázni. Ha pl. egyik barátommal meg akarok értetni valamit, magyarázatom jobban hasonlít reggeli tornához, mint eszme-futtatáshoz.

A "bukfenc" (praktikus): az ilyen nem akarja meghallgatni az események elbeszélését, rögtön átveszi a szót, és rátér a megoldás különféle lehetőségeire, elmagyarázva a hét legjobb módot a probléma megoldására.

Mindannyiunkban van valami mind a négyből; viszont a karakterünket a négy változatnak nekünk kimért arányú felépítése határozza meg. Mindennek felismerése, elfogadása és kapcsolatainkban való szem előtt tartása egyik alapfeltétele az eredményes házasságnak, illetve családi életnek és kapcsolatoknak.

Kapcsolat

Amikor nézem a gyerekeim kapcsolatát a barátaikkal, szembe ötlük az együttlét öröme, egymás állandó keresése, az összekötöttség, a gondolatok egymással való közlése; egyszerűen: a kommunikáció.

Itt kell megemlíteni a kommunikációval kapcsolatosan a férfi és a nő adottságai között fennálló különbséget. Este hazaérkezve gyakran látom a feleségemet, amint telefonon beszélget a barátnőjével, miközben mosogat, és egyben nyolcéves kislányunk házi feladatát ellenőrzi és javítja. Egyszerre három dolgot végez! (Természetesen a telefon olyan rendszerű, hogy a kezét nem veszi igénybe.) Ezzel szemben, ha én teát készítek magamnak, és közben a fiam a házi feladatával kapcsolatban egy kérdést tesz fel számtanból, akkor vagy jól válaszolok neki, és a teát elforralom, vagy a tea jól sikerül, mert odafigyeltem, de rosszul válaszolok a fiam kérdésére.

A nők egyszerre többfelé is tudnak figyelni, míg a férfiak egy dologra koncentrálnak. A nők az agy mindkét oldalát használják egyszerre, míg a férfiak váltanak a bal agyról, amely analitikus, a jobb agyra, amely az érzelmi élet agyközpontja. Ennek folytán a közlésmód, illetve a kommunikációstílus is más a férfiaknál és a nőknél. A férfit a lényeg, az utolsó sor, a végeredmény érdekli, míg a nő számára a részletek fontosak, a történet bonyodalmai, a kommunikációstílus gazdagsága.

Egy rádióelőadásban hallottam a következő történetet. A férj hazaérkezve újságolja a feleségnek, hogy közös ismerősüknek, Zsuzsinak gyereke született. Amikor felesége kérdezi a részleteket, a férj semmi mást nem tud; a lényegét tudja, az utolsó sort, a végeredményt: Zsuzsinak gyereke

született! Ezzel szemben, ha megértené, elfogadná felesége kommunikációstílusát, és alkalmazkodna hozzá, akkor a következőképpen közölné a hírt: "Zsuzsinak gyereke született, kislány, 3,2 kg, 51 cm hosszú; a szülés egy óra 20 percig tartott, a Szent József Kórházban; a mama és a gyerek jól vannak; holnapután jönnek haza. Mindezt most tudtam meg a boldog nagymamától, aki a sarki boltban 20 perccel ezelőtt tejet vásárolt!"

Mennyi időt tölt egy mai házaspár egymással való beszélgetéssel? Talán 20 percet egy héten? És milyen a beszélgetésstílus? Kurta mondatok? Szavak? Vagy párbeszéd? Honnan tudom, hogy mi jár a feleségem fejében, vagy honnan tudja ő, hogy mi jár az én fejemben, ha soha nem beszélgetünk, ha nincs dialógus?! Amennyiben a bensőséges kapcsolat, a kommunikáció megszakad, a házaspár együtt lakó egyedülállókká válik!

A házastársi kapcsolat keretében elmaradhatatlan tényező a szexualitás. A nemi kapcsolatról harmincévvel ezelőtt nem lehetett beszélni, tabu volt; ma viszont hallhatjuk a kanadai televízióban a komikust, aki meséli, hogy a múltkor megkérdezte a barátjától, milyen a szexuális élete, mire a barátja azt válaszolta: "Nekem nincs – én házas vagyok!!!"

Mint minden házasságban, a keresztény házasságban is van nemi élet.

Ha a családi életben minden jól megy, akkor nincs probléma nemi téren sem; viszont amikor minden rosszul megy, akkor ez is problémává, komoly tényezővé válik. Itt is, mint minden másban, egymás ismerése a legfontosabb. A férfi melegséget ad, hogy érzékit kapjon; a nő érzékit ad, hogy melegséget kapjon. Két nagyon különböző hozzáállás!

A jó kapcsolat baráti kapcsolat is! Amikor feleségem és én egy házasságélőkészítő tanfolyamon a házastársak viszonyáról osztjuk meg gondolatainkat a jegyesekkel, és megemlítjük, hogy a házastársak kapcsolatának talán a legfontosabb dimenziója a barátság, kíváncsi szemekkel néznek ránk. Ez talán furcsán is hangzik. De ha a barátsági viszony jellegzetességei nincsenek meg a házastársak között, és a szülők és a gyerekek között, tudatosan vagy reflexív tudat nélkül, akkor a kapcsolatból hiányzik a könnyedség. A barátok együtt terveznek és tesznek dolgokat, amelyek a barátságukat táplálják. Ugyanígy a közös családi élmény egyik pillére a kapcsolattartásnak.

Ha meg is van a szövetség, ha meg is van a kapcsolat, az nem jelenti azt, hogy a keresztény családban nincsenek nézeteltérések. Amikor ilyesmi előadódik, akkor a *tiszta veszekedés* hét szabályát kell betartani:

- 1) Ne légy szarkasztikus vagy kritizáló!
- 2) Ne légy karaktergyilkos!
- 3) Ne próbáld kiokoskodni, hogy ki téved, ki a hibás!
- 4) Ne használj abszolút értelmű határozószót! (Te soha, te mindig . . .)

- 5) Ne hagyd el a csatateret; fejezd be a veszekedést!
- 6) Maradj fizikailag közel a pároddhoz (fogd a kezét a veszekedés alatt)!
- 7) Ne vonj be harmadik személyt, kivéve az Istent!

Aranyszabály: Nem a vitatéma, hanem az egymás közti kapcsolat a legfontosabb!

Tevékenység

Selye János, a montréalai egyetem volt professzora és annak idején híres kutatóintézetének vezetője, a stressz biológiai elméletének atyja, "Az álmotól a felfedezésig" című könyvében a következőket írja (úgy nagyjából): a legtágabb, a legjobban felszerelt laboratóriumban, a legjobb technikusokkal és a legjobban képzett kutatókkal sem lehet nagy dolgot tenni, ha nincs lelkesedés a cél iránt, mely a tevékenységben jut kifejezésre.

Mi köze mindennek a házassághoz? A keresztény házasság szerető szövetség, férj és feleség közti kapcsolat, melyben megnyilvánul Isten tevékeny jelenléte.

A keresztény élet, mint minden más élet, magában foglalja a növekedést és a változást. Mint mindnyájan, én is valahonnan jövök, és valahová megyek. Bármilyen fokra jutott mostanáig a te vagy az én élményutam Istennel, még van alkalom növekedésre, a kapcsolat elmélyülésére.

Harminc évvel ezelőtt, aki nem volt házas, és nem volt családjá, arra furcsán néztek. Ma, ha egy kongresszuson találkozom régen nem látott kollégákkal, és válaszolok érdeklődő kérdéseikre: furcsán néznek rám, ha azt mondom, hogy még mindig házas vagyok; elbambulnak, ha mondom, hogy ugyanazzal a nővel; elsápadnak, ha hozzáteszem, hogy családom van, de BMW-m nincs; elszédülnek, ha mondom, hogy a családommal élek, és nem egy belvárosi legénylakásban – csak néznek zavartan, mintha szemükkel azt kérdeznék: "lesántult az agyadban a vezérhangya?!"

Ma a keresztény családi élet hivatás, és nem is másodlagos hivatás a papi hivatás után, mint ahogy eddig elkönyvelték, hanem ismét előrelépett elsődleges hivatássá. Érdemes elolvasni a II. vatikáni zsinat erre vonatkozó gondolatait vagy a Szentatya levelét a családookról, *Familiaris consortio*.

A világban, de az Egyházban is sok minden függ a családtól, még a püspökök is. – Egy kis történet. (Valóban megtörtént, alighanem X. Piuszal.) Egy püspök röviddel felszentelése után elment meglátogatni az édesanyját, és amikor mutatta ujján a szép püspöki gyűrűt, édesanyja kedvesen mosolyogva ránézett, fölemelte kezét, és gyűrűsujját szerényen odamutatva püspök fiának, így szólt: "Ha nekem nem lenne ez a gyűrű az ujjamon, akkor neked sem lehetne az a gyűrű az ujjadon!"

A keresztény házasság sikere a férj és a feleség kapcsolatán – Krisztussal való kapcsolatuk révén – áll vagy bukik. Minden arra mutat a mai társa-

dalomban, hogy a férfi és nő közötti időtálló kapcsolat nagyon nehéz, ha ugyan nem lehetetlen, Krisztus jelenléte nélkül.

A házastársak egymáshoz való hűsége a legkézzelfoghatóbb tanúvallomás arra, hogy a keresztény élet élhető a mai világban.

Egy szerető kapcsolatból természetesen nő ki a tette irányuló vágy, illetve a tevékenység, amely sokféleképpen megnyilvánulhat egy családban. A "Szeressétek egymást, mint ahogy én szeretlek titeket" megértésének a megélésének a bölcsője a család. Az Egyesült Államok 1980-as évi statisztikájára alapozva, szociográfiai kutatók a következő eredménnyel álltak a közvélemény elé. Általában minden második házasság válással végződik; ezzel szemben olyan házaspároknál, akik templomban esküdtek, és rendszeresen járnak templomba, a válások lecsökkennek 2%-ra. Ezen túlmenően azoknál a házaspároknál, ahol a család még rendszeresen együtt is imádkozik, a válások aránya 1 az 1105-höz, tehát kevesebb mint 0,1%. E tanulmány eredményeit hírül adó újságcikk így fejezi be közleményét: "Ezek a számok meggyőzően bizonyítják, hogy egy család, amely együtt imádkozik, együtt is marad!"

A család életének jelnek kell lennie a világ előtt: jeleznie azt, hogy milyen egy Isten-szeretben élő közösség.

Egy nemrég megjelent orvostudományi összefoglaló (Cousins, N., Intangibles in Medicine: An Attempt at a Balancing Perspective. Journal of the American Medical Association, 260 [11]: 1610–1612, 1988) a szeretet kinyilvánítását és a gyógyító érintés szerepét, illetve ezek hiányának biológiai következményeit fejtegeti. Egy idézet: "Azt a tényt, hogy a negatív érzelmi, emocionális izgalmak a vírusfertőzések iránti fogékonyságot növelik, ezenfelül megkönnyítik a daganat burjánzást, és meggátolják az immunitás funkcióit, különféle tanulmányok bizonyították." Magyarul ez azt jelenti, hogy ha a házastársunkkal való kapcsolatunk nem békés-szerető-bizalmas, hanem háborús-visszautasító-feszült, az mindkettőnk egészségre is kihatással lehet.

Az amerikai biztosító vállalatok még azt is kiokoskodták, hogy ha a házastársak reggeli búcsúzásukkor egymást szeretettel megcsókolják, az a következő három eredménnyel jár: (a) öt évvel tovább élnek, (b) kevesebb az autóbalesetük, (c) ritkábban betegek.

* * *

Vajon mit gondol minderről a család, mit gondolnak a gyerekek? Megkérdeztem őket: "Mi egy keresztény család?"

Egy nyolcéves kislány válasza: játszani együtt olyasmit, társasjátékot, amit mindenki szeret; sütni együtt, futni, biciklizni; imádkozni együtt, és

beszélni arról, ha valami rossz történt velünk; megmondani egymásnak azt, amit érzünk; megmutatni, hogy szeretjük egymást.

Egy tizenkét éves fiú válasza: tiszta atmoszféra, melyben az egymás iránti szeretet egyformán megmutatkozik; beszélgetni egymással, hogy jobban megismerjük egymást; megmondani az érzéseinket, ami nem könnyű; együtt imádkozni, segíteni egymásnak a házi feladatban; biciklizni, futni, moziba menni együtt, együtt felfedezni dolgokat.

Egy tizenöt éves leány válasza: ima közösen, mise közösen; az érzéseinket közölni egymással; fontos, hogy apa elmondja, hogy mit érez; ha nagy a korkülönbség, akkor nehéz találni olyan tevékenységet, amely a családban mindenkit érdekel, és olyankor a legfontosabb beszélgetni.

Utoljára, de nem utolsósorban egy *anya* így válaszol arra a kérdésre, hogy mi a keresztény család: mint család együtt olyat tenni, amivel másokon segítünk; megbocsátani, elfogadni és megbecsülni egymást; a keresztény család általában otthon ünnepel hitet, böjtöt, húsvétot, születésnapot, adventet, karácsonyt stb. Válaszát így fejezte be, összefoglalva mindent, ami fontos: *Az otthon a családok menedéke legyen, ahol biztonságban és békében érzi magát mindenki, mint személy és mint családi közösség; az otthon igazi szent hely.*

Ilyen családot kívánunk mindenkinek – Krisztusban családi szeretettel.

A házasságban és a családban a kapcsolatok egész szövevénye valósul meg a személyek között (a házastársi közösség, az apaság és anyaság, a gyermeki és testvéri kapcsolat), s ezek révén minden ember bekapcsolódik az emberiség nagy családjába és Isten családjába, amely az Egyház.

A házasság és a keresztény család az Egyházat építi; a családban ugyanis az emberi személy nemcsak világra jön, és a nevelés révén lépcsőről lépésre bekapcsolódik az emberek közösségébe, hanem a keresztségi újjászületés és a hitbeli nevelés által Isten családjának, az Egyháznak is tagja lesz.

II. János Pál: *Familiaris consortio* 15.